

Rostyslav Yatsukh

Postgraduate Student

West Ukrainian National University

Oksana Tulai

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Head Department of Department of International Relations and Diplomacy

West Ukrainian National University

ESSENCE AND CONTENT OF THE FINANCIAL MECHANISM OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF FOOD AND AGRICULTURAL PRODUCERS

Summary

The relevance of this topic is driven by the necessity for food and agricultural producers to adapt to modern conditions of international trade, which are characterized by a high level of political influence, international competition, economic instability, and increased regulatory control. Theoretical foundations and economic prerequisites for the functioning of the financial mechanism of foreign economic activity of food and agricultural producers have been generalized. A structural and logical model of the financial mechanism of foreign economic activity for food and agricultural producers has been presented. Its key components have been identified, including methods of financial support, financial planning, and forecasting based on cash flow optimization principles, as well as regulatory and financial mechanisms aimed at currency, customs, and tax regulation of export operations. Additionally, methods of financial control and analysis of the effectiveness of foreign economic activity have been outlined, incorporating an assessment methodology. An analysis of the state of national international trade in goods with global regions and specific countries has been conducted. The dynamics of Ukraine's export and import operations with different regions and individual countries have been determined. It has been established that Ukraine's external trade trends indicate a transition from traditional CIS markets toward deeper integration with the EU and other global regions. The study identifies prospects for improving the core methods and instruments of the financial mechanism of foreign economic activity for food and agricultural producers. Particular attention is given to enhancing state financial regulatory policies and utilizing innovative digital platforms and financial technologies to optimize trade operations.

Вступ

Аграрний сектор відіграє ключову роль у національній економіці, забезпечуючи значну частку ВВП країни, формуючи експортний потенціал та сприяючи соціально-економічному розвитку сільських територій. Водночас міжнародні ринки продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції є висококонкурентним середовищем, із значним політичним підтекстом,

що вимагає від українських підприємств гнучкості, фінансової стійкості та ефективного управління зовнішньоекономічною діяльністю на засадах ефективно функціонуючого фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності для виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської.

Фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції становить комплексну систему методів, інструментів і регуляторних важелів, спрямованих на забезпечення стабільного фінансового стану підприємств у міжнародному економічному просторі. Він охоплює фінансове планування, валютно-фінансові операції, кредитно-інвестиційну діяльність, оподаткування, митно-тарифне регулювання, фінансовий контроль, управління ризиками та застосування сучасних фінансових інструментів розрахунків та використання фінансових ресурсів. У сучасних умовах глобалізації та інтеграції України у світову економіку питання ефективного управління фінансовими ресурсами в зовнішньоекономічній діяльності для виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції набуває особливої актуальності.

Зважаючи особливий стан в Україні та міжнаціональні виклики сучасної глобальної економіки, такі як політичні зміни у торговельних відносинах між країнами, коливання світових цін на продовольчі товари та сільськогосподарську продукцію, нестабільність валютних ринків зокрема, виникає необхідність удосконалення фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності для виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської. В таких умовах особливого значення набуває всебічна співпраця з міжнародними фінансовими інституціями, щодо освоєння нових ринків збуту товарів, пошук оптимальних джерел фінансового забезпечення, зокрема залучення міжнародних інвестицій та використання спеціалізованих кредитних програм, використання сучасних цифрових фінансових технологій, а також застосування реально діючих механізмів страхування фінансових ризиків.

Розділ 1. Теоретичні засади функціонування фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції

Фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції становить комплексну систему використання методів, регуляторних важелів, механізмів та фінансових інструментів, спрямованих на забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів у сфері міжнародної торгівлі, інвестиційної діяльності та інтеграції до світових ринків. Його функціонування охоплює широкий спектр фінансових відносин, що виникають у процесі міжнародної торгівлі, передбачає залучення значних кредитних ресурсів, реалізацію інвестиційних проектів та проведення валютних операцій. Основним завданням функціонування даного механізму є створення сприятливих умов для ефективного формування та використання фінансових ресурсів, з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції на світових ринках, оптимізація податкового

навантаження та мінімізація фінансових ризиків, пов'язаних із зовнішньоторговельною діяльністю [1; 2].

Зростаючі процеси глобалізації, розвиток світових ринків та посилення міжнародної конкуренції обумовлюють необхідність постійного вдосконалення фінансового механізму аграрних підприємств для забезпечення їхньої фінансової стійкості та конкурентоспроможності. Фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції є багаторівневою системою, що забезпечує ефективне управління фінансовими потоками, раціональне використання фінансових ресурсів та мінімізацію ризиків у сфері міжнародної торгівлі [3]. Структурні елементи цього механізму функціонують у взаємозв'язку між собою та спрямовані на забезпечення стійкого розвитку підприємств у зовнішньоекономічному середовищі. Основні складові фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції включають такі напрями:

- фінансове планування, що є важливою складовою стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю;
- використання фінансових інструментів, ресурсів та джерел фінансування для забезпечення стійкості зовнішньоекономічних операцій;
- валютно-фінансові операції, що виступають ключовим механізмом міжнародних розрахунків та фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності;
- оподаткування та митно-тарифне регулювання, які відіграють роль стимулюючих інструментів у залученні валютної виручки та створенні сприятливого інвестиційного клімату;
- фінансовий контроль, аналітика та управління ризиками, що забезпечують ефективне використання фінансових ресурсів на засадах мінімізації фінансових ризиків;
- інноваційні фінансові інструменти, включаючи сучасні електронні платіжні системи, блокчейн-технології та цифрові фінансові платформи, які сприяють підвищенню ефективності зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції.

Таким чином, ефективність функціонування фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції визначає їхню фінансову стабільність, рівень конкурентоспроможності на світовому ринку та здатність адаптуватися до динамічних змін у глобальній економіці.

На рисунку 1 автором, на основі узагальнення існуючих теоретичних підходів [3], представлено структурно логічну схему фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції.

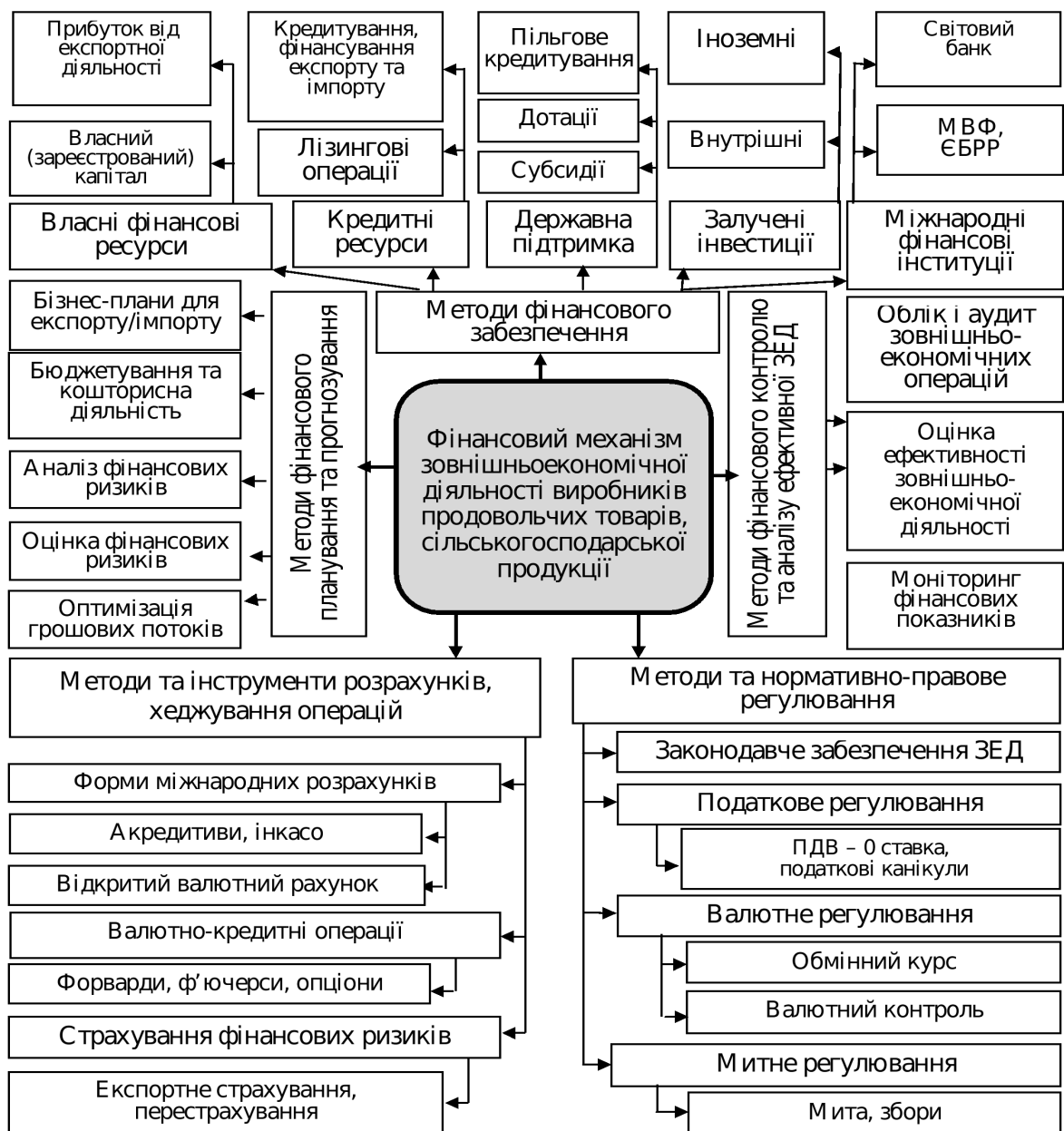

Рис. 1. Структурно логічна схема фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції

Джерело: складено особисто автором

Фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції є комплексною системою, що забезпечує ефективне управління фінансовими ресурсами, застосування міжнародних розрахунків, оптимізацію податкового навантаження, мінімізацію ризиків та підвищення конкурентоспроможності на світових ринках. Його основними складовими є: методи фінансового забезпечення, на засадах ефективного залучення та використання власних фінансових ресурсів, коштів кредитного походження, інвестицій,

з використанням програм державного протекціонізму та міжнародних фінансових інституцій; методи фінансового планування та прогнозування на засадах оптимізації грошових потоків, використанням таких інструментів як прогнозні бізнес-плани, бюджетування, аналіз та оцінка фінансових ризиків; методи нормативно-правового та фінансового регулювання спрямованих на валютне, митне та податкове регулювання експортних операцій; методи фінансового контролю та аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності із врахуванням вимог обліку та аудиту зовнішньоекономічних операцій, оцінки їх ефективності з використанням чітко визначеного переліку фінансових показників та критеріїв. Особливої актуальності набувають методи фінансових розрахунків з міжнародної торгівлі продовольчими товарами і сільськогосподарською продукцією та хеджування таких операцій з використанням сучасних інструментів цифрових технологій: форми міжнародних розрахунків, валютно-кредитні операції, страхування.

Важливу роль у ефективному функціонуванні вище зазначеного механізму відіграє фінансове планування, яке включає стратегічне прогнозування, розробку фінансових стратегій, оцінку ризиків і їх страхування, а також оптимізацію грошових потоків з урахуванням сезонності виробництва. Фінансове планування є ключовим елементом ефективного управління зовнішньоекономічною діяльністю виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції. На початковому етапі воно передбачає визначення стратегічних і операційних цілей, а також розробку фінансових стратегій, спрямованих на залучення капіталу, оптимізацію податкового навантаження та мінімізацію фінансових ризиків. Важливим аспектом цього процесу є формування фінансового плану, що ґрунтується на прогнозах розвитку світового ринку аграрної продукції, аналізі валютних ризиків і змін у вітчизняному й міжнародному законодавстві. Наступним етапом є розробка бюджету зовнішньоекономічних операцій, який охоплює витрати, пов'язані з експортно-імпортною діяльністю, логістикою та митними платежами. Етап фінансового планування включає оцінку потенційних фінансових ризиків (валютних, кредитних, комерційних) і розробку механізмів їхнього страхування. Важливим завданням на цьому етапі є оптимізація грошових потоків з урахуванням сезонності виробництва та експорту сільськогосподарської продукції [4].

Фінансове прогнозування здійснюється на основі економіко-математичних моделей і комплексного аналізу світових тенденцій аграрного ринку. Застосування таких підходів дозволяє виробникам своєчасно адаптуватися до змін у зовнішньоекономічному середовищі, підвищуючи їхню конкурентоспроможність і фінансову стійкість. Сучасні виклики, зокрема світова глобалізація, нестабільність валютних ринків і зміни у міжнародному торговельному регулюванні, зумовлюють пошук та необхідність застосування інноваційних фінансових інструментів і адаптивних механізмів управління. Використання економіко-математичних моделей та аналіз світових тенденцій сприяють підвищенню стійкості підприємств до змін у зовнішньому середовищі [5; 6; 7; 8].

Постійне вдосконалення фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції є важливою умовою їхнього сталого розвитку, розширення присутності на світових аграрних ринках та забезпечення фінансової стійкості в умовах зростаючої міжнародної конкуренції. Податково-митна політика є ключовим чинником, що суттєво впливає на фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств. Відповідно до чинного законодавства, аграрні підприємства можуть скористатися певними податковими пільгами при здійсненні експортних операцій, зокрема:

- звільнення від сплати податку на додану вартість на експорт сільськогосподарської продукції, що регулюється нормами Податкового кодексу України, а саме на експортно-орієнтовну сільськогосподарську продукцію внутрішня ставка ПДВ – 14 %, при експорті – 0 %, це дозволяє зменшувати відшкодування з бюджету ПДВ при експортних операціях власно виробленої продукції;

- зниження митних ставок на імпорту технологічного обладнання, необхідного для функціонування агропромислового комплексу;

- податкові канікули та пільги для інвестицій в аграрний сектор у межах міжнародних угод про економічне співробітництво [9].

Митно-тарифне регулювання передбачає сплату митних зборів на імпорту технологічного обладнання, добрив, насіння та інших ресурсів, необхідних для виробничого процесу. Особливе значення для національних підприємств мають зони вільної торгівлі, які забезпечують безмитний експорт українських продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції до країн Європейського Союзу, Африканського союзу, Канади, Туреччини та інші держави. Податково-митна політика має стратегічне значення для розвитку зовнішньоекономічної відносин підприємств. Використання податкових пільг, знижені митні ставки та переваги, надані через угоди про вільну торгівлю, сприяють зниженню витрат підприємств та підвищенню їх конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Застосування митно-тарифних регулювань також є важливим фактором для оптимізації імпортно-експортних операцій, що безпосередньо впливає на фінансову стійкість і розвиток національного аграрного сектора.

Доступ до міжнародного фінансування мають українські виробники продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції через можливість залучати фінансові ресурси від міжнародних фінансових інституцій, таких як Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) та інші. Водночас складність процедур отримання фінансування, вимоги до фінансової звітності та кредитних рейтингів обмежують кількість підприємств, які можуть скористатися цими ресурсами.

Розділ. 2 Стан національної міжнародної торгівлі товарами з регіонами та окремими країнами

Національна міжнародна торгівля товарами відіграє ключову роль у формуванні економічної стабільності та забезпеченні валютних надходжень в Україну. Протягом 2019–2023 років спостерігалися суттєві структурні зміни у географічному розподілі зовнішньоторговельних операцій. Основними тенденціями стали зменшення товарообігу з країнами СНД, збільшення торговельної активності з Європейським Союзом, а також нестабільність експорту в інші регіони світу через глобальні економічні виклики та геополітичну ситуацію. Динаміка експортно-імпортних операцій України з регіонами та окремими країнами наведено у таблиці 1.

Аналіз динаміки зовнішньоекономічної діяльності України у 2019-2023 роках свідчить про суттєву переорієнтацію торговельних потоків. Зокрема, спостерігається значне зниження товарообігу з країнами Співдружності Незалежних Держав (СНД), що супроводжується суттєвим скороченням експорту на 76,5% та імпорту на 89,9%. Водночас, європейський напрямок демонструє зростання зовнішньоекономічних операцій: обсяги експорту до країн Європейського Союзу (ЄС) зросли на 12,8%, а імпорт – на 27,8%.

Варто зазначити, що протягом 2019-2023 років спостерігалася перевага імпорту над експортом, що свідчить про зміну торговельного балансу країни. Особливо це помітно у 2023 році, коли обсяги імпорту зросли на 5,1% у порівнянні з 2019 роком, тоді як експорт скоротився на 27,7%. Така ситуація може бути зумовлена низкою факторів, зокрема макроекономічною нестабільністю, перебоями у виробничих ланцюгах, військовими діями та логістичними обмеженнями.

Таблиця 1

Динаміка експортно-імпортних операцій України з регіонами та окремими країнами 2019-2023 рр., млн дол. США

Регіон, країни			Роки				Зміни 2023 р. до 2019 р. у %	
	2019		2022		2023		експорт	імпорт
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ЄС, у т.ч:	20, 751,5	25 514,9	27 915,2	27 401,4	23 406,6	32 615,4	12,8 %	27,8%
Польща	3 295,7	4 122,5	6 658,4	5 550,4	4 754,4	6 604,4	44,3%	60,3%
Німеччина	2 384,1	5 768,0	2 266,7	4 446,9	2 019,7	4 893,7	-15,3%	-15,2%
Болгарія	482,3	458,6	1 427,4	2 057,2	904,6	2 219,3	87,6%	383,9%
Італія	2 419,2	2 059,3	1 647,9	1 804,6	1 536,9	2 277,9	-36,5%	10,6%
Іспанія	1 501,6	830,8	1 572,5	700,2	2 008,3	886,2	33,7%	6,7%
Литва	410,7	1 137,4	663,4	1333,2	628,2	1 299,9	53,0%	14,3%
Нідерланди	1 848,6	760,8	1 593,3	1 110,5	1 490,9	956,3	-19,3%	25,7%
Румунія	1 004,7	645,4	1 165,7	1 506,2	3 763,2	1 563,6	274,6%	142,3%
Словаччина	709,7	1 382,9	1 510,0	1 165,7	1 073,7	1 815,6	51,3%	31,3%
Угорщина	1 562,7	1 577,7	2 274,0	1 284,2	1 184,8	1 624,9	-24,2%	3,0%
Франція	596,7	1 603,8	587,5	1 226,2	481,5	1 751,6	-19,3%	9,2%
Чехія	920,8	1 116,6	1 252,6	1 543,9	994,7	1 777,7	8,0%	59,2

Продовження Таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Інші країни Європи	510,9	1 598,5	855,9	2 168,5	781,5	2 643,7	53,0%	65,4%
СНД, у т.ч.	6 755,8	11850,5	2 399,1	8 538,8	1 588,6	1 192,4	-76,5%	-89,9%
Білорусь	1 550,1	3 723,5	186,1	1 421,1	3,5	19,8	-99,8%	99,5%
Казахстан	367,4	444,6	293,4	512,5	265,2	265,7	-27,8%	-40,2%
Рос. Федерація	3 243,7	6 950,8	475,8	5 555,2	0,0	4,6	-100,0%	-99,9%
Молдова	726,6	90,2	923,3	150,8	818,9	161,9	12,7%	79,5%
Австралія та Океанія, у т. ч	60,5	116,8	30,0	230,6	21,3	102,2	-64,8%	-12,5%
Австралія	43,5	99,6	18,7	217,5	17,8	79,5	-59,1%	-20,2%
Нова Зеландія	9,4	16,6	4,5	12,8	2,1	22,2	-77,7%	33,7%
Азія, у т.ч	15 372,6	16 187,3	9 606,1	17 412	7 936,5	22 259,7	-48,4%	37,5%
Туреччина	2 619,1	2 332,8	2 943,6	3 361,9	2 368,6	4 721,3	-9,6%	102,4%
Китай	3 594,2	9 172,3	2 468,0	8 675,2	2 406,4	10 441,7	-33,0%	13,8%
Індія	2 024,8	728,0	889,2	1 690,3	542,8	1 882,5	-73,2%	158,6%
Америка, у т.ч	1 468,2	4 344,0	1 191,4	3 158,9	745,1	3 991,3	-49,3%	-8,1%
США	978,8	3 253,7	862,3	2 175,6	509,3	2 821,4	-48,0%	13,3%
Бразилія	74,0	218,5	18,5	231,1	9,9	205,4	-86,6%	-6,0%
Канада	85,6	182,2	105,9	166,7	97,9	326,0	14,4%	78,9%
Африка, у т. ч	4 970,9	797,3	2 128,9	595,0	1 677,9	713,8	-66,2%	-10,5%
Алжир	584,3	13,4	254,6	35,3	34,0	69,2	-94,2%	416,4%
Єгипет	2 254,5	91,3	802,1	171,9	1 085,0	201,3	-51,9%	120,5%
Лівія	317,0	3,1	254,4	25,0	106,9	93,0	-66,3%	2900,0%
Невизначені регіони	170,6	5,0	46,8	91,0	49,6	102,1	-70,9%	1942,0%
ВСЬОГО	50 061,0	60 414,4	44 172,9	59 506,4	36 185,8	63 518,4	-27,7%	5,1%

Джерело: складено автором за джерелами [12]

Найбільшого скорочення зазнали сільське господарство та добувна промисловість, що традиційно були основою експортного потенціалу України. Це можна пояснити зменшенням доступу до ринків збуту, порушенням транспортної інфраструктури та зростанням виробничих витрат.

ЄС став основним торговельним партнером України, що зумовлено поступовою інтеграцією у європейські економічні процеси та переорієнтацією експорту. У розрізі окремих країн спостерігається неоднорідна динаміка, найбільше зростання експорту зафіксовано до Польщі (+44,3%), Болгарії (+87,6%) та Румунії (+274,6%). Водночас, обсяги експорту до Німеччини, Італії та Угорщини скоротилися на 15,3%, 36,5% та 24,2% відповідно.

Імпорт з європейських країн також демонструє тенденцію до зростання, особливо з Польщі (+60,3%), Румунії (+142,3%) та Болгарії (+383,9%). Це може бути наслідком зростання потреби України у західних товарах, зокрема у сировині, обладнанні та споживчих товарах.

Зовнішньоекономічні відносини України з країнами СНД суттєво ослабли, що підтверджується катастрофічним різким падінням товарообігу. Експорт до Російської Федерації повністю припинився у 2023 році (-100,0%), а імпорт скоротився на 99,9%. Торговельні операції з Білоруссю також майже зникли: експорт впав на 99,8%, імпорт – на 99,5%. Казахстан продемонстрував зниження експорту на 27,8%, імпорту – на 40,2%. Натомість торгівля з Молдовою виявилася більш стабільною: експорт зріс на 12,7%, а імпорт – на 79,5%.

Азійський ринок демонструє змішані тенденції: експорт знизився на 48,4%, тоді як імпорт зріс на 37,5%. Китай залишається ключовим партнером, однак обсяги українського експорту до цієї країни скоротилися на 33,0%, тоді як імпорт зріс на 13,8%. Водночас, імпорт із Туреччини зріс удвічі (+102,4%), що свідчить про активізацію торговельної співпраці.

Торгівля з країнами Америки також скоротилася: експорт зменшився на 49,3%, імпорт – на 8,1%. США залишаються головним партнером України, хоча обсяги експорту до цієї країни знизилися на 48,0%, а імпорту зросли на 13,3%.

Торгівля з африканськими країнами значно скоротилася (-66,2% експорту та -10,5% імпорту), що може бути наслідком нестабільності логістичних ланцюгів та зниження попиту на українську продукцію в регіоні.

Аналіз зовнішньоекономічної діяльності України у 2019-2023 роках свідчить про суттєву переорієнтацію торговельних потоків на європейський ринок при одночасному згортанні співпраці з країнами СНД. Основні тенденції, що визначають поточний стан зовнішньої торгівлі, характеризуються зростанням імпорту порівняно з експортом, що зумовлено зміною внутрішнього попиту, макроекономічною нестабільністю та логістичними викликами. В свою чергу необхідно визначити:

- посилення торговельних зв'язків з Європейським Союзом, є іноді політично суперечливими, що не забезпечує значного розширення ринків збуту для української продукції, а обсяг імпорتنих операцій в таких випадках залишається значно вищим за експорт;
- різке скорочення торговельних відносин з країнами СНД, особливо з Росією та Білоруссю у результаті політичних та економічних змін;
- зменшення обсягів експорту в Азію та Америку, що свідчить про зниження конкурентоспроможності української продукції на цих ринках.

Загалом, структура зовнішньої торгівлі України демонструє перехід від традиційних ринків СНД до більшої інтеграції з ЄС, хоча збереження негативного сальдо у зовнішній торгівлі свідчить про необхідність підвищення конкурентоспроможності української продукції, диверсифікації експортних напрямків та розширення державної підтримки для експортерів.

В наслідок геополітичних змін за останні три роки виробники продовольчих товарів і сільськогосподарської продукції, а також підприємства що спеціалізуються на міжнародній торгівлі, суттєво змінили логістичні напрями експортних операцій з українським товаром. Окремі показники спеціальної митної статистики переміщення через митний кордон України товарів та

транспортних засобів за ділянками кордону за період 2014-2024 років представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Окремі показники спеціальної митної статистики переміщення через митний кордон України товарів та транспортних засобів за ділянками кордону за період 2014 – 2024 років

Суміжна країна / ділянка митного кордону України	Одиниця виміру	Роки					Зміни 2024 р. до 2014 р.
		2014	2021	2022	2023	2024	
Пропущено транспортних засобів:							
Польща	млн од.	6,99	3,77	4,40	4,66	4,32	-2,67
Словаччина	млн од.	1,44	0,76	0,92	0,92	0,84	-0,6
Угорщина	млн од.	2,06	1,06	1,06	1,00	0,90	-1,16
Румунія	млн од.	1,00	0,80	1,31	1,63	1,51	0,51
Всього кордон з країнами ЄС:	млн од.	11,50	6,39	7,70	8,20	7,57	-4,03
Російська Федерація	млн од.	5,46	1,90	0,15	-	-	-5,46
Білорусь	млн од.	1,86	0,99	0,13	-	-	-1,86
Республіка Молдова	млн од.	2,49	1,13	1,43	1,49	1,44	-1,05
Всього кордон з країнами СНД:	млн од.	9,81	4,02	1,71	1,49	1,44	-8,37
Через морські пункти пропуску	млн од.	0,27	0,14	0,04	0,03	0,02	-0,25
Через авіаційні пункт пропуску	млн од.	0,10	0,11	0,01	0,00	0,00	-0,1
Пропущено товарів:							
Польща	млн тонн	20,84	24,01	30,19	32,52	32,83	11,99
Словаччина	млн тонн	17,26	15,66	15,04	15,18	13,36	-3,9
Угорщина	млн тонн	6,34	5,17	6,09	5,87	4,57	-1,77
Румунія	млн тонн	4,08	4,77	9,04	10,55	9,26	5,18
Всього кордон з країнами ЄС:	млн тонн	48,52	49,62	60,36	64,13	60,03	11,51
Російська Федерація	млн тонн	85,06	43,43	3,03	-	-	-85,06
Білорусь	млн тонн	13,90	22,94	3,02	-	-	-13,9
Республіка Молдова	млн тонн	9,49	7,30	7,55	5,81	4,27	-5,22
Всього кордон з країн. СНД:	млн тонн	108,44	73,66	13,61	5,81	4,27	-104,17
Через морські пункти пропуску	млн тонн	140,9	209,6	76,85	76,37	97,91	-42,89
Через авіаційні пункт пропуску	млн тонн	0,12	0,08	0,01	0,00	0,00	-0,12

Джерело: складено автором за джерелами [12]

Аналіз даних за 2014-2024 роки демонструє суттєві зміни у кількості транспортних засобів, що перетинали митний кордон України. Загальна тенденція свідчить про зменшення транспортного потоку, особливо на кордонах із країнами СНД, що пов'язано з політичними, економічними та геополітичними факторами. Загальна кількість транспортних засобів, що перетинали кордон з ЄС, скоротилася з 11,5 млн одиниць у 2014 році до 7,57 млн одиниць транспорту у 2024 році, що на 4,03 млн одиниць менше. З відомих причин кордони з країнами СНД зазнали значного скорочення транспортного потоку. Через морські порти потік транспортних засобів зменшився з 0,27 млн одиниць у 2014 році до 0,02 млн одиниць у 2024 році (-92,5%). Авіаційні перевезення також скоротилися – у 2024 році

не зафіксовано жодного випадку пропуску транспортних засобів авіаційним шляхом.

Розвиток пунктів пропуску на польському та румунському напрямках для забезпечення ефективного проходження товарів і транспортних засобів, оптимізація логістичних потоків через нові країни сприяють відновленню та зростання товарообігу. Особливо важливим є відновлення повноцінного функціонування морських портів шляхом залучення міжнародних партнерів і розширення безпечних маршрутів. Ключовим напрямом на перспективу є пошук альтернативних маршрутів для товарообігу з країнами Азії, Америки та Африки через порти ЄС. Загалом, Україна продовжує процес торговельної переорієнтації, зосереджуючи увагу на євразійському, африканському та європейському ринках, що потребує подальшого вдосконалення транспортної та логістичної інфраструктури.

Розділ 3. Основні напрями вдосконалення фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції

У сучасних умовах глобалізації виробники продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції змушені адаптуватися до швидких змін у геополітичному й фінансовому середовищі та використовувати новітні технологічні рішення для покращення доступу до фінансових ресурсів з метою ефективного їх використання. Використання цифрових платформ та впровадження інноваційних фінансових технологій є одним із ключових напрямів розвитку фінансового механізму, який сприятиме зменшенню фінансових ризиків, підвищенню прозорості операцій та розширенню можливостей фінансування.

Ефективний фінансовий механізм вимагає впровадження системного контролю за фінансовими потоками, дотриманням фінансової дисципліни, управлінням ризиками, а також забезпечення раціонального використання фінансових ресурсів та запобігання фінансовим втратам. Основними складовими фінансового контролю є:

- аналіз фінансових показників ефективності зовнішньоекономічної діяльності, який дозволяє оцінити результати виконання міжнародних операцій;
- фінансовий аудит міжнародних операцій, що сприяє виявленню недоліків у фінансовому менеджменті підприємства та підвищенню ефективності управління;
- моніторинг кредитного рейтингу та платоспроможності іноземних партнерів, що дозволяє мінімізувати ризики неплатежів та забезпечити фінансову стабільність;
- використання страхових механізмів, таких як експортне страхування, страхування інвестицій та кредитних ризиків, що допомагає захистити підприємства від можливих фінансових втрат;

– цифровізація фінансового контролю за допомогою фінансових аналітичних платформ, Big Data та блокчейн-технологій, що забезпечують прозорість і безпеку міжнародних розрахунків [10].

Сучасні тенденції в розвитку фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції акцентують увагу на впровадженні інноваційних підходів до фінансування та управління фінансовими потоками. Однією з основних тенденцій є використання аграрних розписок, що дозволяють залучати кошти на основі очікуваного врожаю, що є зручним інструментом для підтримки аграрного сектору у міжсезонний період [10].

Також значну роль відіграє використання криптовалют та блокчейн-технологій для міжнародних фінансових розрахунків, що сприяє підвищенню швидкості та безпеки фінансових операцій, знижуючи транзакційні витрати та ризики. Краудфандинг і залучення коштів через фінансові технології дозволяють підприємствам отримувати фінансування від численних інвесторів, сприяючи фінансовій інклюзивності та розширенню джерел капіталу. Необхідно відмітити зелене фінансування та екологічні облігації які виступають важливим інструментом для підтримки сталого розвитку аграрного сектору, орієнтуючи підприємства на екологічні стандарти та інвестиції у сталу аграрну практику [11].

Застосування інноваційних фінансових інструментів, таких як аграрні розписки, криптовалюти, блокчейн, краудфандинг та зелене фінансування, є важливим кроком до модернізації фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Вони сприяють підвищенню фінансової стійкості, зменшенню ризиків та оптимізації фінансових потоків, що забезпечує успішну інтеграцію підприємств аграрного сектора в глобальну економіку та підтримку сталого розвитку [10].

У сучасних умовах глобальної економічної інтеграції фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції зазнає значного впливу від глобальних фінансових процесів. Ключовими факторами, що визначають ефективність цього механізму, є:

– коливання світових цін на продовольчі товари та сільськогосподарську продукцію, які безпосередньо впливають на рівень доходів аграрних підприємств та їх фінансову стабільність;

– міжнародні торговельні угоди та санкції, які регулюють доступ підприємств до зовнішніх ринків, встановлюючи експортно-імпортні обмеження;

– державна підтримка та субсидії для експортерів, що надаються в окремих країнах, сприяючи стабільності зовнішньоекономічної діяльності;

– зміни в законодавчому полі як на національному, так і на міжнародному рівнях, які визначають правила оподаткування, валютного контролю та регулюють експортно-імпортну діяльність;

– розвиток міжнародної фінансової інфраструктури, зокрема фінансових ринків, страхування експортних ризиків та доступу до міжнародних платіжних систем.

Для підвищення ефективності фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції необхідно впроваджувати інноваційні підходи до управління фінансами, зокрема: цифровізацію фінансових операцій, використання інструментів міжнародного фінансування та розробку стратегій диверсифікації експортних ринків.

Для підвищення ефективності фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції необхідно здійснити комплекс заходів, зокрема:

– розширення доступу до міжнародного фінансування через спрощення процедур отримання кредитів від міжнародних фінансових інституцій, а також розвиток державно-приватних партнерств у фінансовій сфері;

– вдосконалення механізмів страхування фінансових ризиків шляхом впровадження державних програм підтримки страхування експорту та кредитних ризиків;

– оптимізація податкової та митної політики для стимулювання експорту агропродукції та залучення іноземних інвестицій;

– активний розвиток цифрових фінансових платформ для автоматизації фінансових операцій, використання блокчейн-технологій у сфері міжнародних платежів та створення електронних фінансових систем для аграрного бізнесу;

– популяризація альтернативних фінансових інструментів, таких як аграрні розписки, зелені облігації, біржові фонди, краудфандингові платформи тощо.

Таким чином, ефективне фінансове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції потребує комплексного підходу, що включає розвиток інфраструктури фінансових послуг, залучення міжнародного капіталу, впровадження інноваційних фінансових інструментів та вдосконалення державної політики у сфері підтримки аграрного бізнесу. Тільки за таких умов український аграрний сектор зможе посилити свої позиції на світових ринках та забезпечити стійке економічне зростання.

Висновки

Глобальні фінансові процеси суттєво впливають на ефективність фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції. Урахування факторів, таких як коливання цін, міжнародні санкції, законодавчі зміни та розвиток фінансової інфраструктури, є необхідним для забезпечення стабільності та розвитку аграрного сектора на міжнародних ринках. Інноваційні підходи, включаючи цифровізацію та диверсифікацію ринків, є важливими інструментами для досягнення фінансової стійкості та конкурентоспроможності аграрних підприємств у глобальному контексті.

Отже, фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції є складною та багатокомпонентною системою, яка охоплює всі етапи міжнародної торгівлі, валютні операції, податкові та митні процедури, а також фінансування та управління ризикам. Його основними складовими є: методи фінансового забезпечення, методи фінансового планування та прогнозування на засадах оптимізації грошових потоків, методи нормативно-правового та фінансового регулювання спрямованих на валютне, митне та податкове регулювання експортних операцій; методи фінансового контролю та аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності із врахуванням методики оцінки їх ефективності. Він має вирішальне значення для забезпечення фінансової стабільності, конкурентоспроможності та адаптивності аграрних підприємств на глобальних ринках. Зростаюча глобалізація та зміни у світовій економіці вимагають від підприємств застосування інноваційних підходів, таких як цифровізація фінансових операцій, використання блокчейн-технологій, а також диверсифікація джерел фінансування для ефективного управління фінансовими потоками.

Особливу увагу слід приділити питанню доступу аграрних підприємств до фінансових ресурсів для розширення виробництва та модернізації їхньої діяльності. Висока вартість кредитних ресурсів, валютні ризики та складнощі із доступом до міжнародних фінансових ринків створюють значні бар'єри для активного розвитку зовнішньоекономічної діяльності. У зв'язку з цим дослідження ефективності фінансового механізму, його інструментів та можливостей удосконалення є важливим завданням.

Забезпечення ефективного фінансового планування та контролю, включаючи аналіз ризиків, валютне регулювання, оптимізацію податкового навантаження та впровадження інноваційних фінансових інструментів, є ключовими для підтримки стабільного розвитку аграрних підприємств на міжнародних ринках. Постійне вдосконалення фінансового механізму дозволяє виробників продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції не лише зберігати фінансову стійкість, але й підвищувати свою конкурентоспроможність, забезпечуючи успішну інтеграцію в глобальну економіку.

Список використаних джерел:

1. Акименко О. Ю. Механізм регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислового виробництва України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Львів. 2021. 380 с.
2. Платонова І. О. Розвиток механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2020. 251 с.
3. Яцук О. О. Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2018. 467 с.
4. Кудінова М., Рубайко М. Механізми міжнародної підтримки зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-35> (дата звернення 05.03.2025)
5. Власюк С. А., Цимбалюк Ю. А., Ролінський О. В., Левченко О. О. Особливості фінансового забезпечення аграрного сектору України в сучасних умовах. *Збірник наукових праць Уманського НУС*. 2023. Випуск 103. Ч. 2. С. 129-139. URL: <https://journal.udau.edu.ua/arxiv->

nomerv/2023/vipusk-103-chastina-2/osoblivosti-finansovogo-zabezpechennya-agrarnogo-sektoru-ukraini-v-suchasni-umovah.html (дата звернення 05.03.2025)

6. Кривоzub В. І. Сучасний стан фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору України. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2019. № 4. URL: <https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/media/attachments/2019/12/20/6-49> (дата звернення 05.03.2025)

7. Яцух О. О. Ключові вектори сучасної державної фінансової політики сталого розвитку аграрного сектора економіки. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2021. № 2(44). С. 222-232 <http://feb.tsatu.edu.ua/publication/yatsuh-olena-oleksiyivna/> (дата звернення 06.03.2025)

8. Цап В. Д. Витрати і собівартість продукції в сільськогосподарських підприємствах України: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2018. 368 с.

9. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#> (дата звернення 06.03.2025)

10 Chyhyrnsyri A., Safar Hasan Purhani, Bulhakova O., Durman M. The Impact of Digital Ecosystems on the Financial Management Efficiency in State Institutions Theoretical and Practical Research in Economic Fields, [S.l.], v. 15, n. 2, pp. 471-480, June 2024. ISSN 2068-7710.

11. Синенко О. О. Фінансовий механізм функціонування аграрних підприємств: зарубіжний досвід. *Фінансовий простір*. 2019. № 2. С. 125-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2019_2_13 (дата звернення 06.03.2025)

12. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення 06.03.2025)

References:

1. Akymenko O. Y. (2021) Mekhanizm rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti promyslovoho vyrobnytstva Ukrainy [Mechanism for regulating foreign economic activity of industrial production in Ukraine]: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03. Lviv, 380 p. (in Ukrainian)

2. Platonova I. O. (2020) Rozvytok mekhanizmiv derzhavnoho rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti v Ukraini [Development of mechanisms for state regulation of foreign economic activity in Ukraine]: dys. ... kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.02. Kharkiv, 251 p. (in Ukrainian)

3. Yatsukh O. O. (2018) Finansove zabezpechennia silskohospodarskykh pidpriemstv: monohrafiia [Financial support for agricultural enterprises: monograph]. Melitopol: Publishing House MMD, 467 p.

4. Kudinova M., Rubaiko M. (2023) Mekhanizmy mizhnarodnoi pidtrymky zovnishnoekonomichnoi diialnosti ahrarykh pidpriemstv v Ukraini [Mechanisms of international support for foreign economic activity of agricultural enterprises in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 57 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-35> (accessed March 05, 2025)

5. Vlasuk S. A., Tsymbaliuk Yu. A., Rolinskyi O. V., Levchenko O. O. (2023) Osoblyvosti finansovoho zabezpechennia ahrarykh sektoru Ukrainy v suchasnykh umovakh [Features of financial support for the agricultural sector of Ukraine in modern conditions]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho NUS*, vol. 103, ch. 2, pp. 129-139. Available at: <https://journal.udau.edu.ua/arxiv-nomerv/2023/vipusk-103-chastina-2/osoblivosti-finansovogo-zabezpechennya-agrarnogo-sektoru-ukraini-v-suchasni-umovah.html> (accessed March 05, 2025)

6. Kryvozub V. I. (2019) Suchasnyi stan finansovoho zabezpechennia pidpriemstv ahrarykh sektoru Ukrainy [Current state of financial support for enterprises in the agricultural sector of Ukraine]. *Visnyk SumDU. Seriiia «Ekonomika»*, no. 4. Available at: <https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/media/attachments/2019/12/20/6-49> (accessed March 05, 2025)

7. Yatsukh O. O. (2021) Kliuchovi vektory suchasnoi derzhavnoi finansovoi polityky staloho rozvytku ahrarykh sektoru ekonomiky [Key Vectors of Modern State Financial Policy for Sustainable Development of the Agricultural Sector of the Economy]. *Zbirnyk naukovykh prats TDAU (ekonomichni nauky)*, no. 2(44), pp. 222-232. Available at: <http://feb.tsatu.edu.ua/publication/yatsuh-olena-oleksiyivna/> (accessed March 06, 2025)

8. Tsap V. D. (2018) Vytraty i sobivartist produktsii v silskohospodarskykh pidpriemstvakh Ukrainy: monohrafiia [Costs and Cost Price of Products in Agricultural Enterprises of Ukraine: Monograph]. Melitopol: Publishing House MMD, 368 p.
9. Mytnyi kodeks Ukrainy vid 13 bereznia 2012 roku № 4495-VI [Customs Code of Ukraine dated March 13, 2012 No. 4495-VI]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#> (accessed March 06, 2025)
10. Chyhrynsryi A., Safar Hasan Purhani, Bulhakova O., Durman M. (2024) The Impact of Digital Ecosystems on the Financial Management Efficiency in State Institutions Theoretical and Practical Research in Economic Fields [The Impact of Digital Ecosystems on the Financial Management Efficiency in State Institutions". *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*] [S.l.], v. 15, n. 2, pp. 471-480, ISSN 2068-7710.
11. Synenko O. O. (2019) Finansovyi mekhanizm funktsionuvannia aharnykh pidpriemstv: zarubizhnyi dosvid [Financial Mechanism of Agricultural Enterprises' Functioning: Foreign Experience]. *Finansovyi prostir*, no. 2, pp. 125-144. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2019_2_13 (accessed March 06, 2025)
12. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy [Official Website of the State Customs Service of Ukraine]. Available at: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> accessed March 06, 2025)